

(1)

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ 4 ॥ ਹਰਿ ਪਹਿਲੜੀ ਲਾਵ ਪਰਵਿਰਤੀ ਕਰਮ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਬਲਿਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਹੇ ਰਾਮ ਜੀ! ਮੈਂ ਤੈਥੋਂ ਸਦਕੇ ਹਾਂ। (ਤੇਰੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ) ਦੁਨਿਆਵੀ ਜਾਂ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਧਰਮ ਨਿਸਚੇ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। ਇਹੀ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨਾਲ (ਜੀਵ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ) ਪਹਿਲੀ ਸੋਹਣੀ ਲਾਂਵ ਦੀ ਆਰੰਭਤਾ।

ਬਾਣੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵੇਦੁ ਧਰਮੁ ਦ੍ਰਿੜਹੁ ਪਾਪ ਤਜਾਇਆ ਬਲਿਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੀ (ਸਿੱਖ ਵਾਸਤੇ) ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਵੇਦ ਹੈ। ਬਲਿਹਾਰੇ ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਧਰਮ ਤੇ ਚਲ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਧਰਮੁ ਦ੍ਰਿਵਹੁ ਹਰਿਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹੁ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ॥

ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰਬਾਣੀ ਧਰਮ ਪੱਕਾ ਕਰੋ, ਨਾਮ ਧਿਆਵਹੁ ਤੇ ਨਾਮ ਤੇ ਨਿਸਚਾ ਬਨਾਉਣਾ ਹੀ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਆਰਾਧਹੁ ਸਭਿ ਕਿਲਵਿਖ ਪਾਪ ਗਵਾਇਆ ॥

ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਵਿਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਹਜ ਅਨੰਦੁ ਹੋਆ ਵਡਭਾਗੀ ਮਨਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਮੀਠਾ ਲਾਇਆ ॥

ਗੁਰਬਾਣੀ ਧਰਮ (ਵਧੀਆ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਤੇ ਭਗਤੀ) ਤੇ ਚਲਣ ਨਾਲ ਵਡਭਾਗੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ (1) ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸਹਿਜ (ਚਿੰਤਾ ਤੇ ਕਾਹਲਪਣ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ) (2) ਆਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ (3) ਨਾਮ ਮਨ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਲਗਣ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਭੁਖ ਲਗ ਜਾਵੇਗੀ।

ਜਨੁ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਲਾਵ ਪਹਿਲੀ ਆਰੰਭੁ ਕਾਜੁ ਰਚਾਇਆ ॥1॥ (ਅੰਗ 773)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਧਰਮ ਤੇ ਚਲਕੇ ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨਾਲ ਜੀਵ-ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲਾਂਵ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ (ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਨਾਲ ਜੀਵ-ਇਸਤਰੀ ਦੇ) ਵਿਆਹ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੱਝਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ:

ਪਰਵਿਰਤੀ: ਵੇਖੋ ਅਰਥ ਪੰਨਾ 428 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕੋਸ਼ - ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

1) “ਪਰਵਿਰਤਿ/ਪਰਵਿਰਤੀ - ਪਸਾਰਾ, ਫੈਲਾਉ, ਨਵਿਰਤੀ ਦੇ ਉਲਟ।..... ਤਥਾ - ‘ਪਰਵਿਰਤੀ ਨਰਵਿਰਤਿ ਪਛਾਣੈ, ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਿੰਦਗੀ ਬਸਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋ ਕੇ, ਕੇਵਲ ਜਪ, ਤਪ, ਧਿਆਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਨਵਿਰਤੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪਰਵਿਰਤੀ ਦਾ ਅਰਥ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਤੇ ਨਿਵਰਤੀ ਦਾ ਤਿਆਗ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ - “ਹਰਿ ਪਹਿਲੜੀ ਲਾਵ ਪਰਵਿਰਤੀ ਕਰਮ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ”

ਸਿੱਖੀ ਮਾਰਗ ਦੁਨਿਆਵੀ ਕਰਮ/ਧਰਮ ਤੇ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ। ਨੇਕ ਤੇ ਵਧੀਆ ਇਨਸਾਨ ਹੀ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਤੇ ਸਫਲਤਾ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਚਾਈ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਫੁਰਮਾਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ:

“ਵਿਣੁ ਗੁਣ ਕੀਤੇ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥”

2) **ਗੁਰਬਾਣੀ ਧਰਮ:** ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਧਰਮ ਹੈ। ਇਸ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਦੇ ਅਹਿਮ ਨੁਕਤੇ ਹਨ: ਅਉਗਣ ਤਿਆਗਣੇ ਤੇ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ, ਅਲਪ ਅਹਾਰ, ਥੋੜਾ ਸੌਣਾ, ਨਾਮ ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ, ਕਪਟ, ਨਫਰਤ ਤੇ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਤਿਆਗਣੇ, ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ, ਭਾਣਾ ਮੰਨਣਾ, ਆਪਾ ਤਿਆਗਣਾ, ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਕਰਨੀ, ਵੰਡ ਛਕਣਾ, ਨਾਮ ਜਪਣਾ, ਇਤਿਆਦਿ।

3) ਨਾਮ ਧਿਆਉਣ ਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਹੈ ਜੋ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਨਾਮ ਧਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ ਦਾ ਮੇਲ ਇਕ ਲਕੀਰ, ਬਿੰਦੂ ਜਾਂ ਨੁਕਤੇ ਦੀ ਤਰਾਂ ਮਨ ਤੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੁਮੇਲ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸਾਰੇ ਸਿਰ, ਮੂੰਹ, ਗਲੇ ਤੇ ਪੇਟ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਯਾਦ ਨਿਰੰਤਰ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

4) ਨਾਮ ਮਨ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਲਗਣਾ ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਚੰਗਾ ਲਗਣਾ ਤੇ ਨਾਮ ਮਨ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਲਗਣਾ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ, ਧੁਨਿ ਤੇ ਸੁਰਤਿ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਨਾਲ ਗੁਰਮਤਿ ਧਿਆਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਮਨ ਦਾ ਟਿਕਾਉ ਨਿਰੰਤਰ, ਅਟੁਟਵਾਂ ਤੇ ਫੁਰਨਾ ਰਹਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਣਿਐ ਦੀ ਵਿਧੀ **ਸਮਝਣ ਤੇ ਅਪਨਾਉਣ ਨਾਲ** ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਮਨ ਨੂੰ ਨਾਮ ਮਿੱਠਾ ਲਗਣ ਨਾਲ ਨਾਮ ਦੀ ਭੁੱਖ ਲਗ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਨਾਮ ਖਾਂਦੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ, ਮਨ, ਤਨ ਤੇ ਹਉਮੈ ਦੇ ਦੁੱਖ, ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਮਨ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਲਗਣਾ, ਨਾਮ ਧਿਆਉਣ ਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਉੱਚੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਧੀ ਅਪਣਾ ਕੇ ਤੇ ਪੂਰਾ ਸਵੈ-ਸੰਜਮ ਰਖਕੇ ਕਰੜੀ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਪੂਰੀ ਲਗਨ ਨਾਲ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ।

ਫੁਰਮਾਨ:

- (1) ਆਖਣਿ ਅਉਖਾ ਸਾਚਾ ਨਾਉ ॥
ਸਾਚੇ ਨਾਮ ਕੀ ਲਾਗੈ ਭੁਖ ॥
ਉਤੁ ਭੂਖੈ ਖਾਇ ਚਲੀਅਹਿ ਦੁਖ ॥
- (2) ਜਿਨੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਤਿਨੀ ਪਾਇਅੜੇ ਸਰਬ ਸੁਖਾ ॥
ਸਭੁ ਜਨਮੁ ਤਿਨਾ ਕਾ ਸਫਲੁ ਹੈ ਜਿਨ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਕੀ ਲਾਗੀ ਭੁਖਾ ॥ (ਅੰਗ 588)
- (3) ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਭੁਖ ॥
ਨਾਨਕ ਤਿਸਹਿ ਨ ਲਾਗਹਿ ਦੁਖ ॥ (ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਅਸਟਪਦੀ 14)

(2)

ਹਰਿ ਦੂਜੜੀ ਲਾਵ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੁਰਖੁ ਮਿਲਾਇਆ ਬਲਿਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਹੇ ਰਾਮ ਜੀ! ਤੈਥੋਂ ਸਦਕੇ ਹਾਂ। ਦੂਜੀ ਲਾਵ ਵਿੱਚ (ਤੂੰ ਮਿਹਰ ਕਰਕੇ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ) ਗੁਰੂ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਨਿਰਭਉ ਭੈ ਮਨੁ ਹੋਇ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਗਵਾਇਆ ਬਲਿਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਉਹ (ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚਲ ਕੇ) ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ (ਨਿਰਮਲ) ਡਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਕੱਟੀ ਗਈ ਹੈ।

ਨਿਰਮਲੁ ਭਉ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇਆ ਹਰਿ ਵੇਖੈ ਰਾਮ ਹਦੂਰੇ ॥

ਉਹ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਡਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵੇਖਦੀ ਹੈ।

ਹਰਿ ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਪਸਾਰਿਆ ਸੁਆਮੀ ਸਰਬ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ ॥

ਉਸਨੂੰ ਆਤਮ ਰਾਮ (ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਪਸਾਰਿਆ ਤੇ ਸਾਰੇ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਭਰਪੂਰ ਭਾਸਦਾ ਹੈ।

ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੋ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਜਨ ਮੰਗਲ ਗਾਏ ॥

(ਉਸ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ) ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ (ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਿੱਚ) ਸਿਰਫ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ (ਵੱਸਦਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ)। ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਕੇ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਲਾਹ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਂਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਜਨ ਨਾਨਕ ਦੂਜੀ ਲਾਵ ਚਲਾਈ ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਵਜਾਏ ॥ (ਅੰਗ 774)

ਦਾਸ ਨਾਨਕ! ਦੂਜੀ ਲਾਵ ਵਿੱਚ (ਇਸ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਵਡਭਾਗੀ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਅੰਦਰ) ਪੰਚੇ ਅਨਾਹਦ ਸਬਦ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਵਜਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਨੋਟ: ਗੁਰਬਾਣੀ ਖੋਜ ਤੇ ਨਿਜੀ ਅਨੁਭਵ ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਵਿਆਖਿਆ

(1) **ਗੁਰੂ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ:** ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਹਿਲੀ ਲਾਵ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ, ਸਿੱਖ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਲੈ ਕੇ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਦੇਹ ਸਮਝਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਚਲ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਪਹਿਲੀ ਲਾਵ ਦਾ ਸਫਰ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੀ ਲਾਵ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਮਿਲਾਪ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਜੋਤ ਦਾ ਵਾਸਾ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਤੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਸਿਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰਸਿਖ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਪਰਦਾ ਲਾਹ ਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਹੋਂਦ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਗੁਰਸਿਖ ਦੀਆਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ ਦੁਬਿਧਾਵਾਂ ਤੇ ਸ਼ੰਕਾਵਾਂ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਭਗਤੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਪਿਆਰ ਹੋਰ ਵਧ ਜਾਵੇਗਾ।

ਫੁਰਮਾਨ:

(1) ਚੂਕਾ ਪੜਦਾ ਤਾਂ ਨਦਰੀ ਆਇਆ ॥
ਖਸਮੁ ਤੂ ਹੈ ਸਭਨਾ ਕੇ ਰਾਇਆ ॥ (ਅੰਗ 1141)

(2) ਅਦਿਸਟੁ ਦਿਸੈ ਤਾ ਕਹਿਆ ਜਾਇ ॥
ਬਿਨੁ ਦੇਖੇ ਕਹਣਾ ਬਿਰਥਾ ਜਾਇ ॥ (ਅੰਗ 222)

(2) ਨਿਰਭਉ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਡਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਤੇ ਹਉਮੈਂ ਦਾ ਦੂਰ ਹੋਣਾ - ਇਹ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਬਹੁਤ ਮਹਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਇੱਥੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚੇਗਾ। ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਨਾਮ ਨੇ ਮਨ ਤੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਡਭਾਗੇ ਗੁਰਸਿਖ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਮੰਨੇ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਫੁਰਮਾਨ:

- (1) ਗੁਰਪਰਸਾਦੀ ਹਉਮੈ ਛੂਟੈ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੁ ਸੋ ਹੋਇ ॥ (ਅੰਗ 948)
- (2) ਜਿਸੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਤੂਟੈ ਹਉ ਰੋਗੁ ॥
ਨਾਨਕ ਸੋ ਜਨੁ ਸਦਾ ਅਰੋਗੁ ॥ (ਅਸਟਪਦੀ 15 ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ)
- (3) ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਮੰਨਿ ਵਸਾਇਆ ॥ (ਅੰਗ 110)
- (4) ਮੰਨੇ ਕੀ ਗਤਿ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ ॥
ਜੇ ਕੋ ਕਹੈ ਪਿਛੈ ਪਛੁਤਾਇ ॥
- (5) ਇਸ ਤੇ ਉਪਰਿ ਨਹੀ ਬੀਚਾਰੁ ॥
ਜਾ ਕੈ ਮਨ ਬਸਿਆ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ॥
- (6) ਮੰਨੈ ਤਰੈ ਤਾਰੇ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ॥

ਨਿਰਭਉ ਤੇ ਹਉਮੈ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸਣ ਨਾਲ ਹਰਿ ਜਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

- (7) ਰੋਗ ਸੋਗ ਦੁਖ ਜਰਾ ਮਰਾ ਹਰਿ ਜਨਹਿ ਨਹੀ ਨਿਕਟਾਨੀ॥
ਨਿਰਭਉ ਹੋਇ ਰਹੇ ਲਿਵ ਏਕੈ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਮਨੁ ਮਾਨੀ॥ (ਅੰਗ 711)

ਉਪਰੋਕਤ ਫੁਰਮਾਣਾ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਡਭਾਗਾ ਮਨੁਖ ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਰ ਜਾਵੇ, ਤਰ ਜਾਵੇ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਰਗ ਬਾਰੇ ਸਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(3) “ਵੈਖੈ ਰਾਮੁ ਹਦੂਰੈ” ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਗੁਰਸਿਖ ਨੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਨੂੰ ਤਦ ਹੀ ਵੇਖਣਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਨਾਮ ਉਸਦੇ ਚਿੱਤ ਵਿੱਚ ਜਾਵੇਗਾ।

ਫੁਰਮਾਨ:

- (1) ਗਾਵੈ ਕੇ ਵੇਖੈ ਹਾਦਰਾ ਹਦੂਰਿ॥
(2) ਮੰਨੈ ਸੁਰਤਿ ਹੋਵੈ ਮਨਿ ਬੁਧਿ॥

“ਮੰਨੈ” ਭਗਤਿ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਚਿਤ ਅਥਵਾ ਬੁਧਿ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਕ ਪਲ ਵਾਸਤੇ ਸੁਰਤਿ ਚਿੱਤ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇ, ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ਕਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਿਸੁਆ ਮਨ ਦੀ, ਸਿਧੀਆ ਦੀ ਤੇ ਸੰਤ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

- (1) ਕੋਟਿ ਜਾਪ ਤਾਪ ਬਿਸੁਆ॥
ਰਿਧਿ ਬੁਧਿ ਸਿਧਿ ਸੁਰ ਗਿਆਨ॥
ਅਨਿਕ ਰੂਪ ਰੰਗ ਭੋਗ ਰਸੈ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਨਿਮਖ ਰਿਦੈ ਵਸੈ॥ (ਅੰਗ 890)
- (2) ਰੋਗ ਸੋਗ ਤੇਰੇ ਮਿਟਹਿ ਸਗਲ ਅਘ
ਨਿਮਖ ਹੀਐ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ॥ (ਅੰਗ 1208)
- (3) ਜਿਸ ਕਉ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਮਨਿ ਚਿਤਿ ਆਵੈ
ਸੋ ਸੰਤੁ ਸੁਹੇਲਾ ਨਹੀਂ ਡੁਲਾਵੈ॥

(4) ਇਹ ਨੁਕਤਾ ਨੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੂਜੀ ਲਾਵ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ‘ਪਾਇਆ’ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਬਦ ਤੀਸਰੀ ਲਾਵ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਲਾਵ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਹਦੂਰ, ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ

ਤੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਵੇਖਣ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਲਾਂਵ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵੇਖਣਾ ਹੈ। ਤੀਜੀ ਲਾਂਵ ਵਿੱਚ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਜੋਤ ਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਜੋਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਜਾਣਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਪਰਮ ਗਤੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾਉਣਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੂਸਰੀ ਲਾਂਵ ਵਿੱਚ ਗਤੀ ਤੇ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਸਸ਼ੋਭਤ ਨੌਵੀ ਅਸਟਪਦੀ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਨੌਵੀ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨੌਵੀ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਲਛਣਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਸਟਪਦੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਣ ਨਾਲ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਉੱਚੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਪਾਉਣ ਦੀ ਸਰਬ ਉੱਚੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਅੰਤਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

(ੳ) ਉਰਿ ਧਾਰੈ ਜੋ ਅੰਤਰਿ ਨਾਮੁ ॥
ਸਰਬ ਮੈ ਪੇਖੈ ਭਗਵਾਨੁ ॥
ਨਿਮਖ ਨਿਮਖ ਠਾਕੁਰ ਨਮਸਕਾਰੈ ॥
ਨਾਨਕ ਓਹੁ ਅਪਰਸੁ ਸਗਲ ਨਿਸਤਾਰੈ ॥ (ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਅਸਟਪਦੀ ਨੌਵੀ)

‘ਪੇਖੈ’ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ ਵੇਖਣਾ। “ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੋ” (ਦੂਜੀ ਲਾਂਵ) ਤੇ “ਸਰਬ ਮੈ ਪੇਖੈ ਭਗਵਾਨੁ” ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪਤਾ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ।

(ਅ) ਆਪਿ ਦ੍ਰਿੜੈ ਅਵਰਹ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ ॥
ਨਾਨਕ ਓਹੁ ਬੈਸਨੋ ਪਰਮਗਤਿ ਪਾਵੈ ॥ (ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਅਸਟਪਦੀ ਨੌਵੀ)

(ੲ) ਹਰਿ ਕੇ ਚਰਨ ਹਿਰਦੈ ਬਸਾਵੈ ॥
ਨਾਨਕ ਐਸਾ ਭਗਉਤੀ ਭਗਵੰਤ ਕਉ ਪਾਵੈ ॥ (ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਅਸਟਪਦੀ ਨੌਵੀ)

(ਅ) ਤੇ (ੲ) ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਵਰਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਨੌਵੀ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਲਛਣਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਭਗਵੰਤ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੀਜੀ ਲਾਂਵ ਵਿੱਚ ਹੋਣੀ ਹੈ।

(ਸ) ਜਤੁ ਪਾਹਾਰਾ ਧੀਰਜੁ ਸੁਨਿਆਰੁ ॥
ਅਹਿਰਣਿ ਮਤਿ ਵੇਦੁ ਹਥੀਆਰੁ ॥
ਭਉ ਖਲਾ ਅਗਨਿ ਤਪ ਤਾਉ ॥
ਭਾਂਡਾ ਭਾਉ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਤਿਤੁ ਢਾਲਿ ॥
ਘੜੀਐ ਸਬਦੁ ਸਚੀ ਟਕਸਾਲ ॥
ਜਿਨ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰਮੁ ਤਿਨ ਕਾਰ ॥
ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ ॥

(i) 'ਜਤ' ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ "ਇੰਦ੍ਰੀ ਜਿਤ ਪੰਚ ਦੋਖ ਤੇ ਰਹਤ"। ਨੌਵੀ ਅਸਟਪਦੀ 'ਭਉ ਖਲਾ' ਤੇ ਦੂਜੀ ਲਾਂਵ ਵਿੱਚ 'ਨਿਰਮਲ ਭਉ' ਹੈ। ਨਿਰਮਲ ਭਉ ਤੋਂ ਨਿਰਭਉ ਪੱਦ ਤੇ ਹਉਮੈ-ਰਹਿਤ ਭਾਉ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ।

(ii) ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਹ ਪਉੜੀ ਵਿਚਾਰਣ ਨਾਲ ਇਹ ਤੱਥ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨਦਰਿ ਦੇ ਵਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣੀ ਹੈ:

ਪਹਿਲੀ ਨਦਰਿ: "ਜਿਨ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰਮੁ ਤਿਨ ਕਾਰ ॥"

ਦੂਜੀ ਨਦਰਿ: "ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ"

ਪਹਿਲੀ ਨਦਰਿ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਅਭਿਲਾਖੀ ਨੂੰ ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਗੁਣ ਤੇ ਲਛਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ। ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਹੀ ਦੂਸਰੀ ਲਾਂਵ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਮੇਲ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰੀ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਕੇ ਅਭਿਲਾਖੀ ਨੇ ਦੂਸਰੀ ਲਾਂਵ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ, ਪਹਿਲੀ ਨਦਰਿ, ਦੂਸਰੀ ਲਾਂਵ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਮੇਲ ਦੀ ਸੰਕੇਤਕ ਹੈ। ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਲਛਣਾਂ ਦੀ, ਸ੍ਰੀ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨੌਵੀ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਲਛਣਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪਤਾ ਡੂੰਘੇ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਬਾਦ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਲਛਣਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨਾਲ ਅਭਿਲਾਖੀ ਦੂਸਰੀ ਨਦਰਿ ਨਾਲ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਤੀਸਰੀ ਲਾਂਵ ਵਿੱਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾ ਲਵੇਗਾ ਤੇ ਜੋਤਿ ਵਿੱਚ ਜੋਤਿ ਮਿਲ ਜਾਣ ਨਾਲ ਪਰਮਗਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇਗਾ।

(iii) ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਹਉਮੈ ਜਾਂ ਆਪਾ ਮਿਟਾ ਕੇ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪਰਮਗਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਪਰੰਤੂ ਗੁਰਮਤਿ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਜਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਰ ਅਭਿਲਾਖੀ ਪਰਮਗਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਜਿਸ ਕੈ ਮਨਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਨਿਵਾਸੁ ॥

ਤਿਸ ਕਾ ਨਾਮੁ ਸਤਿ ਰਾਮਦਾਸੁ ॥

ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਤਿਸੁ ਨਦਰੀ ਆਇਆ ॥

ਦਾਸ ਦਸੰਤਣ ਭਾਇ ਤਿਨਿ ਪਾਇਆ ॥

ਸਦਾ ਨਿਕਟਿ ਨਿਕਟਿ ਹਰਿ ਜਾਨੁ ॥

ਸੋ ਦਾਸੁ ਦਰਗਹ ਪਰਵਾਨੁ ॥

ਅਪੁਨੇ ਦਾਸ ਕੋ ਸਭ ਸੋਝੀ ਪਰੈ ॥

ਸਗਲ ਸੰਗਿ ਆਤਮ ਉਦਾਸੁ ॥

ਐਸੀ ਜੁਗਤਿ ਨਾਨਕ ਰਾਮਦਾਸੁ ॥

‘ਜਿਸ ਕੈ ਮਨਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਨਿਵਾਸੁ’ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਮ ਦਾ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸ ਜਾਣਾ। ਦੂਸਰੀ ਲਾਂਵ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਉਮੈ ਮੁਕਤ ਅਭਿਲਾਖੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਨੇ ਵਸ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਇਹ ਫੁਰਮਾਨ ‘ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਤਿਸੁ ਨਦਰੀ ਆਇਆ’ ਤੇ ਦੂਜੀ ਲਾਂਵ ਦੇ ਫੁਰਮਾਨ ‘ਹਰਿ ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਪਸਾਰਿਆ ਸੁਆਮੀ ਸਰਬ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰੇ’ ਵਿੱਚ ਸਮਰੂਪਤਾ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ।

(5) ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਵਜਾਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਫੁਰਮਾਨ ਤੋਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਫੁਰਮਾਨ:

ਵਾਜੇ ਪੰਚ ਸਬਦ ਤਿਤੁ ਘਰਿ ਸਭਾਗੈ ॥

ਘਰਿ ਸਭਾਗੈ ਸਬਦ ਵਾਜੇ

ਕਲਾ ਜਿਤੁ ਘਰਿ ਧਾਰੀਆ ॥

ਪੰਚ ਦੂਤ ਤੁਧੁ ਵਸਿ ਕੀਤੇ

ਕਾਲੁ ਕੰਟਕੁ ਮਾਰਿਆ ॥

ਧੁਰਿ ਕਰਮਿ ਪਾਇਆ ਤੁਧੁ ਜਿਨ ਕਉ

ਸਿ ਨਾਮਿ ਹਰਿ ਕੈ ਲਾਗੇ ॥

ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਤਹ ਸੁਖੁ ਹੋਆ

ਤਿਤੁ ਘਰਿ ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ ॥

(3)

ਹਰਿ ਤੀਜੜੀ ਲਾਵ ਮਨਿ ਚਾਉ ਭਇਆ ਬੈਰਾਗੀਆ ਬਲਿਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਤੀਜੀ ਲਾਂਵ ਵਿੱਚ ਜੀਵ-ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਦਾਸੀ, ਸਾਰੇ ਬੰਧਨਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਤੇ ਚਾਉ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਜਨਾ ਹਰਿ ਮੇਲੁ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਵਡਭਾਗੀਆ ਬਲਿਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਬਲਿਹਾਰੇ ਜਾਈਏ ਰਾਮ ਤੋਂ, ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ, ਸੰਤ ਜੀਵ-ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ।

ਨਿਰਮਲੁ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਇਆ ਮੁਖਿ ਬੋਲੀ ਹਰਿ ਬਾਣੀ ॥

ਵਡਭਾਗੀ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਨਿਰਮਲ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੱਖੋਂ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਦੀ ਹੈ।

ਸੰਤ ਜਨਾ ਵਡਭਾਗੀ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਕਥੀਐ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ॥

ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਸੰਤ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਅਕਥ ਕਹਾਣੀ ਜਾਣ ਲਈ ਹੈ।

ਹਿਰਦੈ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧੁਨਿ ਉਪਜੀ ਹਰਿ ਜਪੀਐ ਮਸਤਕਿ ਭਾਗੁ ਜੀਉ ॥

ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਹਰਿ ਹਰਿ ਦੀ ਅਜਪਾ-ਜਾਪ ਧੁਨਿ ਚਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਬੋਲੇ ਤੀਜੀ ਲਾਵੈ ਹਰਿ ਉਪਜੈ ਮਨਿ ਬੈਰਾਗੁ ਜੀਉ ॥ (ਅੰਗ 774)

ਤੀਜੀ ਲਾਵ ਵਿੱਚ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਬੈਰਾਗ (ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪ) ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਨੋਟ:

(ੳ) ਬੈਰਾਗ: ਵੇਖੋ ਅਰਥ ਪੰਨਾ 483 ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕੋਸ਼ - ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

(1) ਸੰਸਾਰਕ ਇੱਛਿਆ ਅਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਅਭਾਵ, ਉਦਾਸੀਨਤਾ

(2) ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨਾ ਹੋਣੀ, ਪਰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਕਿਸੇ ਉਚੇ ਪਾਸੇ ਮਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਲੱਗ ਜਾਣੀ

(3) ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਵਿਯੋਗ ਵਿੱਚ ਰੋਣਾ, ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਨਾ। ਯਥਾ - 'ਸਹਿਜ ਬੈਰਾਗੁ ਸਹਜੇ ਹੀ ਹਸਣਾ' (236)

(4) ਪ੍ਰੇਮ। ਯਥਾ - 'ਮਨਿ ਬੈਰਾਗੁ ਭਇਆ ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਣੈ ਕਾ ਚਾਉ' (50)

ਤੀਜੀ ਲਾਵ ਵਿੱਚ ਬੈਰਾਗੀਆ ਦਾ ਅਰਥ ਰੋਣਾ ਜਾਂ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਥੇ ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਚਾਉ ਵਾਲਾ ਵੈਰਾਗ।

(ਅ) 'ਸੰਤ ਜਨਾ' ਸ਼ਬਦ ਵਡਭਾਗੀ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ।

(ੲ) ਤੀਜੀ ਲਾਵ ਵਿੱਚ ਗੁਰਸਿਖ ਨੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿੱਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਰਸਨ ਕਈ ਵਾਰ ਕਰਨੇ ਹਨ।

(4)

ਹਰਿ ਚਉਥੜੀ ਲਾਵ ਮਨਿ ਸਹਜੁ ਭਇਆ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਬਲਿਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਬਲਿਹਾਰੇ ਰਾਮ ਜੀ ਤੋਂ, ਚੌਥੀ ਲਾਵ ਵਿੱਚ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਸਹਿਜ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿਲਿਆ ਸੁਭਾਇ ਹਰਿ ਮਨਿ ਤਨਿ ਮੀਠਾ ਲਾਇਆ ਬਲਿਰਾਮ ਜੀਉ ॥

ਬਲਿਹਾਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਏ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਹਰਿ ਮੀਠਾ ਲਾਇਆ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭ ਭਾਇਆ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥

ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਮਿੱਠਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਰਾਤ-ਦਿਨ (ਹਰ ਪਲ ਦੀ) ਅਟੁੱਟ ਲਿਵ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਸੁਆਮੀ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਵਜੀ ਵਧਾਈ ॥

ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਮਨ ਇਛਤ ਫਲ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਨਾਮ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀਆਂ ਵਧਾਈਆਂ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਹਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਠਾਕੁਰਿ ਕਾਜੁ ਰਚਾਇਆ ਧਨ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮਿ ਵਿਗਾਸੀ ॥

ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਬੋਲੇ ਚਉਥੀ ਲਾਵੈ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਪ੍ਰਭੁ ਅਵਿਨਾਸੀ ॥ (ਅੰਗ 774)

ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਆਖਦਾ ਹੈ ਚੌਥੀ ਲਾਵ ਵਿੱਚ ਨਾ ਨਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਨੋਟ: ਚੌਥੀ ਲਾਵ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ:

(ੳ) ਰਾਤ-ਦਿਨ (ਹਰ ਪਲ ਦੀ) ਅਜੱਪਾ-ਜਾਪ ਲਿਵ ਜਾਂ ਅੰਤਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਾਂ ਸਹਿਜ ਸਮਾਧ ਦੀ ਲਿਵ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਮਨ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅਸਿਹ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਜਾਂ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਵੀ ਟੁੱਟਦੀ ਨਹੀਂ।

ਪਰਮਾਣ:

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਤੇ ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿਖ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ। ਉਹ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਮੇਂ ਸੰਪੂਰਨ ਵਿਗਾਸ ਤੇ ਅਡੋਲ ਵਿੱਚ ਸਨ।

(ਅ) ਐਸਾ ਵਿਗਾਸ ਜਿਹੜਾ ਕਦੇ ਵੀ ਤੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਮੱਠਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਫੁਰਮਾਨ:

ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸੁ ॥

(ੲ) ਦੂਜੀ ਲਾਂਵ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਚਿੱਤ ਵਿੱਚ ਆਵੇਗਾ, ਚੌਥੀ ਲਾਂਵ ਵਿੱਚ ਮਨਿ ਚਿੱਤ ਅਰਾਧਨਾ ਹਰ ਪਲ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਲਾਂਵ ਵਿੱਚ ਅਵਸਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮਨਿ ਚਿੱਤ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਨਿ ਚਿੱਤ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਲਾਂਵ ਵਿੱਚ ਨਿਰਭਉ ਤੇ ਹਉਮੈ ਮੁਕਤ ਅਭਿਲਾਖੀ ਨੇ ਮਨ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਹਰ ਵਕਤ ਕਰਨੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਭਗਤੀ ਰਾਹੀਂ ਚਿੱਤ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਹੀ ਮਨਿ ਚਿੱਤ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰ ਸਕਣੀ ਹੈ।

(ਸ) ਦੂਜੀ ਤੇ ਤੀਜੀ ਲਾਂਵ ਵਿੱਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਚੌਥੀ ਲਾਂਵ ਵਿੱਚ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਿਸ ਪਲ ਚਾਹੇ, ਉਸੇ ਪਲ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿੱਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲਵੇ।

(ਹ) ਦੂਜੀ ਤੇ ਤੀਜੀ ਲਾਂਵ ਵਿੱਚ ਹਰਿ ਜਨ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਚੌਥੀ ਲਾਂਵ ਵਿੱਚ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫੁਰਮਾਨ:

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਆਪਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ॥

(ਕ) ਚੌਥੀ ਲਾਂਵ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਂ ਖੰਡਾਂ ਦਾ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਤ ਕਰਕੇ ਤਿੰਨਾ ਭਵਨਾ ਦਾ ਸਾਰਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਪਣੀ ਮਰਜੀ ਨਾਲ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਆ ਤੇ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫੁਰਮਾਨ:

ਦਸਵੈ ਦੁਆਰਿ ਰਹਤ ਕਰੇ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸੋਝੀ ਪਾਇ ॥ (ਅੰਗ 490)

(ਖ) ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਤ ਕਰ ਸਕਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਗਿਆਨ ਖੰਡ ਤੇ ਸਰਮ ਖੰਡ ਦੀ ਸੰਪੂਰਣ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਾਪਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚੌਥੀ ਲਾਂਵ ਦੀ ਸੰਪੂਰਣ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸੱਚ ਖੰਡ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਥੇ ਕੇਵਲ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੈ। ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਵਾਸਾ ਕਰਮ ਖੰਡ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਫੁਰਮਾਨ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕਰਮ ਖੰਡ ਵਿੱਚ ਕਈ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਆਪੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਸਦੇ ਹਨ। ਫੁਰਮਾਨ:

ਤਿਥੈ ਭਗਤ ਵਸਹਿ ਕੇ ਲੋਅ ॥

ਕਰਹਿ ਅਨੰਦੁ ਸਚਾ ਮਨਿ ਸੋਇ ॥

(ਗ) ਲਿਖਾਰੀ ਖੰਡਾ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਹਰਿ ਜਨ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਧਰਮ ਖੰਡ, ਫਿਰ ਗਿਆਨ ਖੰਡ, ਫਿਰ ਸਰਮ ਖੰਡ, ਫਿਰ ਕਰਮ ਖੰਡ ਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਸਚ ਖੰਡ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ, ਲਿਖਾਰੀ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਦਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗਿਆਨ ਖੰਡ ਤੇ ਸਰਮ ਖੰਡ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲ ਗੁਰਮੁਖਿ ਦੀਆਂ ਸਰਵੋਤਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦਰਸਾਈਆਂ ਹਨ।

(ਘ) ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਦੂਜੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਵਾਸਾ ਕਰਮ ਖੰਡ ਵਿੱਚ ਹੈ? ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਤੁਛ ਬੁਧੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਪਰਤਖ ਹਰਿ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਾਸਾ ਸਾਰੇ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਆਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜੋ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਫੁਰਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ:

(1) ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕਾ ਕਰਤਾ ॥

(2) ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਕਾ ਸਗਲ ਅਕਾਰੁ ॥

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਆਪਿ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ॥

ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸਚਖੰਡ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਬਖਸ਼ ਕੇ “ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ” ਦਾ ਦਰਜਾ ਆਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸ਼ਸ਼ੋਭਤ ਸ਼ਬਦ ‘ਸਤਿਗੁਰੂ, ਸੰਤ, ਗੁਰਮੁਖਿ, ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ’ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਜੋਤਿ ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਤੀ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਭੇਦ ਪਛਾਨਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।